

UOT 78

ORCID: 0000-0002-9207-7616

DOI: <https://doi.org/10.52094/3005-9941.46.2024.036>

Nərmin Mübariz qızı Kamilova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
Email: nermin.mubariz@mail.ru

Orta ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərinin “Musiqi” dərslərində yeni metodların tətbiqi /oyunlar/

Xülasə. Məqalədə orta ümumtəhsil məktəb şagirdlərinin /ibtidai siniflər/ musiqi dərslərində oyun formalarının texnologiyasından istifadənin məqsədi və şagirdlərin musiqi fənninə marağının inkişaf etdirməkdən danışılır. Oyun metodları şagirdlərin tədris materialının güclü mənimsənilməsinə kömək edir, onların dünyagörüşünü genişləndirir. Müşahidə qabiliyyətini aktivləşdirir, uşağın daxili aləmini formalaşdırır. Yeni texnologiyalara əsaslanan oyun metodları açıqlanır.

Açar sözlər: Şagirdlər, yeni texnologiyalar, ümumtəhsil məktəbi, oyunlar

Giriş

Məktəbdə istənilən dərslər insana düşünməyi, hiss etməyi öyrətməlidir. Musiqi dərslərində bu cür öyrənmə imkanları sonsuzdur. Axı musiqi buna kömək edir, çünki o, həmişə insanlarda ən yaxşı bacarıqları və vərdisləri ortaya çıxarır: *“Öyrətmə üsulları son illər ərzində əhəmiyyətli dərəcədə dəyişilmişdir. Artıq şagirdlərdən parta arxasında səssiz oturmaq qeydlər götürmək deyil, dərslər aktiv şəkildə cəlb olunmaq, fikir mübadiləsində iştirak etmək və problem həll etmək gözlənilir”* [1].

Musiqi dərsləri yaradıcılıq dərsləridir. Yaradıcılıq keyfiyyətcə yaradıcı və təkrarsızlığı, orijinallığı və sosial-tarixi unikalılığı ilə seçilən fəaliyyətdir. Yaradıcı tapşırıqlar sistemi uşağın düşüncəsinə, nitqinə, təxəyyülünə və fəaliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Bir sıra ölkələrin tədris proqramları orta ümumtəhsil müəssisələrində dərslərin maraqlı keçməsi üçün müxtəlif metodların vacibliyini həmişə diqqət mərkəzində saxlayıb [daha ətraflı bax: 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Oyun uşağın həyatında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Oyun yalnız zahirən qayğısız və asan görünür. Ancaq əslində o, oyunçudan ona maksimum enerji, zəka, dözümlülük və müstəqillik verməsini tələb edir. Oyun uşağın özünü kollektivdə, bütövlükdə cəmiyyətdə, bəşəriyyətdə, Kainatda tapmaq, sosial təcrübəyə, keçmişin, bu günün və gələcəyin mədəniyyətinə çıxış yoludur. Oyunun əsas motivi nəticə deyil, prosesdir. Oyun şagirdin yaradıcı potensialını üzə çıxarır, bir-birinə dəstək olmaq, çətin məsələlərin həllində qarşılıqlı köməklik hissələrini aşılıyır.

Təhsilin oyun formalarının texnologiyasından istifadənin məqsədi şagirdlərin musiqi

fənninə davamlı idraki marağını inkişaf etdirməkdən ibarətdir: *“Belə bir fikir var ki, pedaqogika bir sənətdir. Ancaq sənət hər kəs üçün mümkün deyil, yalnız müəyyən qabiliyyətlərə malik olan, öz işinin ustası üçün mümkündür. Təəssüf ki, bütün müəllimlər pedaqoji bacarıqlara malik deyillər, lakin hər kəs pedaqoji texnologiyaya yiyələnə bilər, çünki “sənət intuisiyaya, texnologiya isə elmə əsaslanır”* [9].

Oyun metodları şagirdlərin tədris materialını güclü mənimsəməsinə kömək edir, onların dünyagörüşünü genişləndirir, yaradıcı təfəkkürünü, bədi təxəyyülünü inkişaf etdirir, yaddaşı, müşahidə qabiliyyətini, intuisiyanı aktivləşdirir, uşağın daxili aləmini formalaşdırır və şəxsiyyətin ahəngdar şəkildə tərbiyəsinə yardım edir: *“Texnologiya işlənəcək obyektə keyfiyyət dəyişikliyinə aparılması üçün istehsal proseslərindəki vasitə və üsullarla əlaqədar biliklər toplusudur. “İzah etmək”, “xəbərdar olmaq” mənasını ifadə edən informasiya isə qeyri-müəyyənliyin alınması zamanı onu azaldan və yaxud tam aradan qaldıran məlumatlardan ibarətdir”* [8].

Yeni texnologiyalara əsaslanan oyun metodları mövcuddur:

Musiqili-didaktik oyunlar

Bu oyunlar bir qayda olaraq şagirddən məsələni həll etməyi, ən əsası isə mövzunu bilməyi tələb edirlər. Didaktik oyun nə qədər məharətlə tərtib olunarsa, didaktik məqsəd bir o qədər məharətlə gizlədilir. Uşaq erkən yaşlarından musiqini hərəkətlərlə mənimsəyir. Plastik hərəkət, plastik etüdlər şagirdə öz ruh halını izah etmədən musiqi qavrayışını ifadə etməyə imkan verir. Plastik intonasiya - musiqi dərslərində oyun texnikalarından biridir. Bu, musiqinin jest, hərəkət yolu ilə biliyi, musiqinin qavranılması prosesinin passiv iş (dinləmə) formasından aktiv iş formasına çevrilməkdən ibarətdir. Bu oyunlar bir sıra problemləri həll edir:

1. Psixoloji: “musiqi mənim, mən musiqinin ayrılmaz bir hissəsiyəm”. Özünə dair yeni hisslər: qavrayışı, təfəkkürü, yaddaşı aktivləşdirir, diqqətin yaranmasına kömək edir.

2. Təhsil: Dinləmə prosesini pozmadan mürəkkəb musiqi anlayışlarını vizuallaşdırmağa kömək edir. Məsələn, dirijorlar özləri bir alətdə ifa etmədən, eyni zamanda orkestri idarə edirlər. Bu o deməkdir ki, dirijorun jestlərinin köməyi ilə musiqinin intonasiya və məzmununu orkestrə yönəldir.

“Güzgü” adlanan üsul xüsusilə maraqlıdır. Öz əllərimlə uşaqlara musiqinin məzmununu açıqlayıram. Sonra şagirdlər təkrar etməyə başlayırlar və səslənən musiqini jestlərlə ifadə edirlər.

Plastik intonasiyaya yaxın oyun üsulu – **“musiqili rəsm”** də yaradıcı təxəyyül və improvizasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir. Yəni, uşaqlar rəssam olduqlarını təsəvvür edirlər və əllərində fırça tutaraq və ya sadəcə əllərindən istifadə edərək səslənən musiqi obrazına uyğun olan şəkilləri havada “çəkirlər”.

“Instrumental musiqi” oyunu

Təqdim olunan musiqi nümunəsinin hansı alətin ifasında səsləndiyini müəyyənləşdirərək şagirdlər əllərilə alətin ifasını pantomim şəkildə ifa edirlər. Bu oyun şagirdlərdə instrumental musiqi yaradıcılığı, vokal və xor fəaliyyəti, improvizasiya və musiqi dinləmək bacarığını inkişaf etdirir.

Musiqini ifa edəcək aləti uşaqlar özləri seçirlər. Bu oyun onların diqqətlərini əsərlə müşayiət arasındakı uyğunluğa cəlb edir. Uşaqlar azərbaycan xalq mahnılarını və melodiyaalarını ifa etməyi sevirlər ki, bu da onlara improvizə xarakterli çoxlu sayda musiqi alətlərindən – tar, kamança, qaval, nağara, dəflərdə necə ifa etməyi öyrədir. Uşaqlar musiqi alətlərində ifa etməklə əsərin xarakterini, əhval-ruhiyyəsini, janr xüsusiyyətlərini və formalarını daha dərindən dərk etməklə yanaşı, onu oyun vasitəsilə çatdırmağı da öyrənirlər.

İntellektual oyunlar

Şagirdlərin zehnlərinə təsir edən idmanla bağlı oyunlar, məşq oyunları. İdmana həsr olunmuş mahnılara əsaslanaraq, məktəblilərə fiziki hazırlıq səviyyələrini inkişaf etdirir, onların idrak fəaliyyətini stimullaşdırır.

“Nə? Harada? Nə vaxt?”, “Melodiyanı tap”, “Musiqi alətləri aləmi” – bu oyunlar musiqi alətləri, onların səsi, musiqi janrları, və s. haqqında anlayışı genişləndirir. Şagirdlər qruplarda işləmək təcrübəsi əldə edirlər. Səyahət oyunları məktəblilər tərəfindən xəyali şəraitdə hazırlanır. Bu cür oyunlar müxtəlif ölkələrin mədəniyyətini, bəstəkarların yaradıcılığını öyrənmək üçün istifadə olunur.

Süjetli-rollu oyunlar

Bu oyunlar şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünü və idrak fəaliyyətini inkişaf etdirir. Ən çox sevilən oyun “Mən bəstəkaram” oyunudur.

“Mən müəlliməyəm”. Demək olar ki, hər bir uşaq özünü musiqi müəllimi hesab edir. Buna görə də musiqi əsərinin melodiyasının xarakterini şifahi danışmaq tapşırığı verir. Digər bir variant mövcuddur - bəstəkarlardan birinin əsərini dinləməklə musiqi melodiyasının xarakterinə uyğun sinifdə olan şagirdlərdən istifadə edərək bir hekayə fikirləşib danışa bilərlər.

Uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirən və təfəkkürün inkişafına kömək edən daha bir neçə oyun texnikasının adını çəkəcəyəm

“İtkin hərfi tapın”. Not adlarının hərflərindən istifadə edərək yazılmış sözdə itən hərfi tapmaq. Şagirdlər bu tapşırıqları həm şifahi, həm də yazılı şəkildə yerinə yetirirlər. Məsələn: fa notunun f hərfi, mi notunun İ hərfi və lya notunun l hərfi – Fil. Tapşırıqda fa notunun 1-ci, mi notunun 2-ci hərfi yazılırsa hansı heyvanın adını tapa bilərsiniz?-sualı verilə bilər.

Yuxarıda göstərilən üsulların hamısı yaxın "əlaqədə" da istifadə olunur. Dərs kontekstində bir və eyni texnika şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə yönəlmiş bir neçə problemi eyni anda həll edə bilər.

Beləliklə, orta ümumtəhsil məktəb şagirdlərinin inkişafında musiqi müəlliminin rolu böyükdür və yeni texnologiyaların tətbiqi və onlardan düzgün istifadə problemlərin yaradıcı həlli dövründə faydalılıq nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilməlidir.

Diqqətinizə bir neçə oyun texnikası və didaktik oyunları təqdim edirəm, onlardan istifadə musiqi müəlliminə ibtidai məktəbdə dərsləri daha maraqlı və daha səmərəli keçirməyə kömək edəcəkdir.

“Biz orkestr ifaçılarıyıq”. Oyunun məqsədi şagirdlərin tembr eşitmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, orkestr və onun növləri, musiqi alətləri və onları ifa etmək üsulları haqqında bilikləri möhkəmləndirməkdir.

Oyunun üsulları və texnikası. “Orkestr və ora daxil olan alətlər” mövzusunun öyrənməkənlər şagirdlər simli, nəfəsli və zərb alətləri haqqında biliklərə yiyələnirlər. Bu oyun onlara hər növ orkestrin musiqiçi-ifaçısı rolunu öz üzərinə götürmək imkanı verəcəkdir.

Məsələn, müəllim şagirdlərə simfonik orkestr və onun qrupları haqqında danışır, alətlərin illüstrasiyalarını göstərir və ifa texnikasını izah edir.

Simfonik orkestrin musiqiçiləri necə mövqə tuturlar. Birinci partalar birinci skripka və violonçellər, ikinci partalar ikinci skripka və violalardır, bir şagird arfa “çalır”, onların arxasında isə kontrabas və s. əyləşir. Hər bir şagirdin vəzifəsi öz alətinin tembr səsinə qulaq asmaq, vaxtında daxil olmaq və alətində ifa etməyi təqlid etməkdir.

Müəllim “simfonik orkestrin dirijoru” kimi çıxış edir və hər ifaçıya nə vaxt daxil olacağını - girişini göstərir. Seçilmiş musiqi parçasının melodiyası altında şagirdlər simfonik orkestrin alətlərində “çalırlar”.

“Ucadan və Sakit”. Məqsəd: Musiqinin dinamik çalarlarını ayırd etmək bacarığını möhkəmləndirmək: sakit (p), ucadan (f), nisbətən ucadan (mf). Dinamik çalarlara uyğun rəngləri seçin. Musiqiyə 2 dəfə qulaq asırıq, sonra onun necə dəyişdiyini təsvir edirik.

“Səhnələşdirilmiş mahnılar”

Müəllim bir mahnı səsləndirir və onu səhnələşdirmək üçün uşaqlara vaxt ayırır. Şagirdlər mahnının bədii mətninə uyğun səhnə düzəldərək ifa edirlər.

Oyun çox mürəkkəb olmamalıdır. Sadəcə bəzi məqamlara, məsələyə aydınlıq gətirilməlidir.

Musiqi dərslərində assosiativ oyunlardan da istifadə oluna bilər.

Assosiativ oyunların əsas məqsədi:

- uşaqların assosiativ təfəkkürünü, yaradıcı təxəyyülünü, qeyri-adi fikir və obrazlar yaratmaq bacarığını inkişaf etdirmək;
- duyğuları, hissləri, təsvirləri səslər, üz ifadələri və hərəkətləri ilə çatdırmaq bacarığını inkişaf etdirmək;
- uşaqlara musiqi və qeyri musiqi səslərini tanımağı və təhlil etməyi öyrətmək;
- uşaqlara verilmiş mövzu əsasında müstəqil iş yazmağı öyrətmək.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

Azərbaycan dilində

1. İlkin Həsənov, Aynur Rüstəмова, Nigar Babayeva “Yeni proqram əsasında ilk vəsait” “AZPRINT” MMC, Bakı: 2021, səh. 94, 95.
2. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 19.06.2009, № 833-IIIQ
3. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası, 24.10.2013, № 13

4. Kurikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu, Bakı, 2011

İngilis dilində

5. Creative curriculum. For infants, toddlers and twos. USA, Vashington, 2010. p. 247

6. Creative Curriculum for Preschool, Diane Trister Dodge, Teaching Strategies, Washington DC, 2008

7. Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs. Serving Early Learning Standards, Illinois State Board of Education, 2002

8. Robert, I.V. (2018). Theory and methodology of informatization of education (psychological, pedagogical and technological aspects): 2nd edition, revised. Moscow.

Rus dilində

9. Селевко, Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления учебно-воспитательным процессом / Г.К. Селевко. – М., 2005.

Нармин Мубариз кызы Камилова

Использования игровых методов на уроках музыки

учащихся начальных классов средних общеобразовательных школ

Резюме: В статье говорится об использовании игровых технологий на уроках музыки у учащихся начальных классов средних общеобразовательных школ и развитии интереса учащихся к уроку музыки.

Игровые методы помогают учащимся усвоить учебный материал, расширить свое мировоззрение. Они активизирует наблюдательность, формируют внутренний мир ребенка. Раскрыты методы игр, основанные на новых технологиях.

Ключевые слова: учащиеся, новые технологии, общеобразовательная школа, игры.

Narmin Mubariz Kamilova

Using of the Game Forms Method in Music Lessons of Primary School Students

Summary: The article discusses the purpose of using game technology in music lessons for middle/primary school students and developing students' interest in the musical subject.

Game methods help students learn the educational material and expand their worldview. It activates observation skills and forms the child's inner world. Game methods based on new technologies are revealed.

Keywords: Students, new technologies, secondary school, games

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarix: 04.11.2024